

CONTEXT HISTORICOARTÍSTIC DE LA DESCOBERTA DEL TEMPLE ROMÀ DE VIC

FRANCESC FONTBONA
Institut d'Estudis Catalans

Historical-artistic context of the discovery of the Roman temple of Vic

La descoberta i la recuperació del temple romà de Vic va tenir lloc quan s'estaven posant les bases d'estudi i valoració del patrimoni artístic català. Les pioneres aportacions de Jaume Collell, el bisbe Morgades i mossèn Gudiol i Cunill des de Vic foren cabdals per a la sistematització de l'estudi i el coneixement de les arts a Catalunya a finals del segle XIX i principis del segle XX.

Paraules clau: historiografia, Catalunya, patrimoni, art.

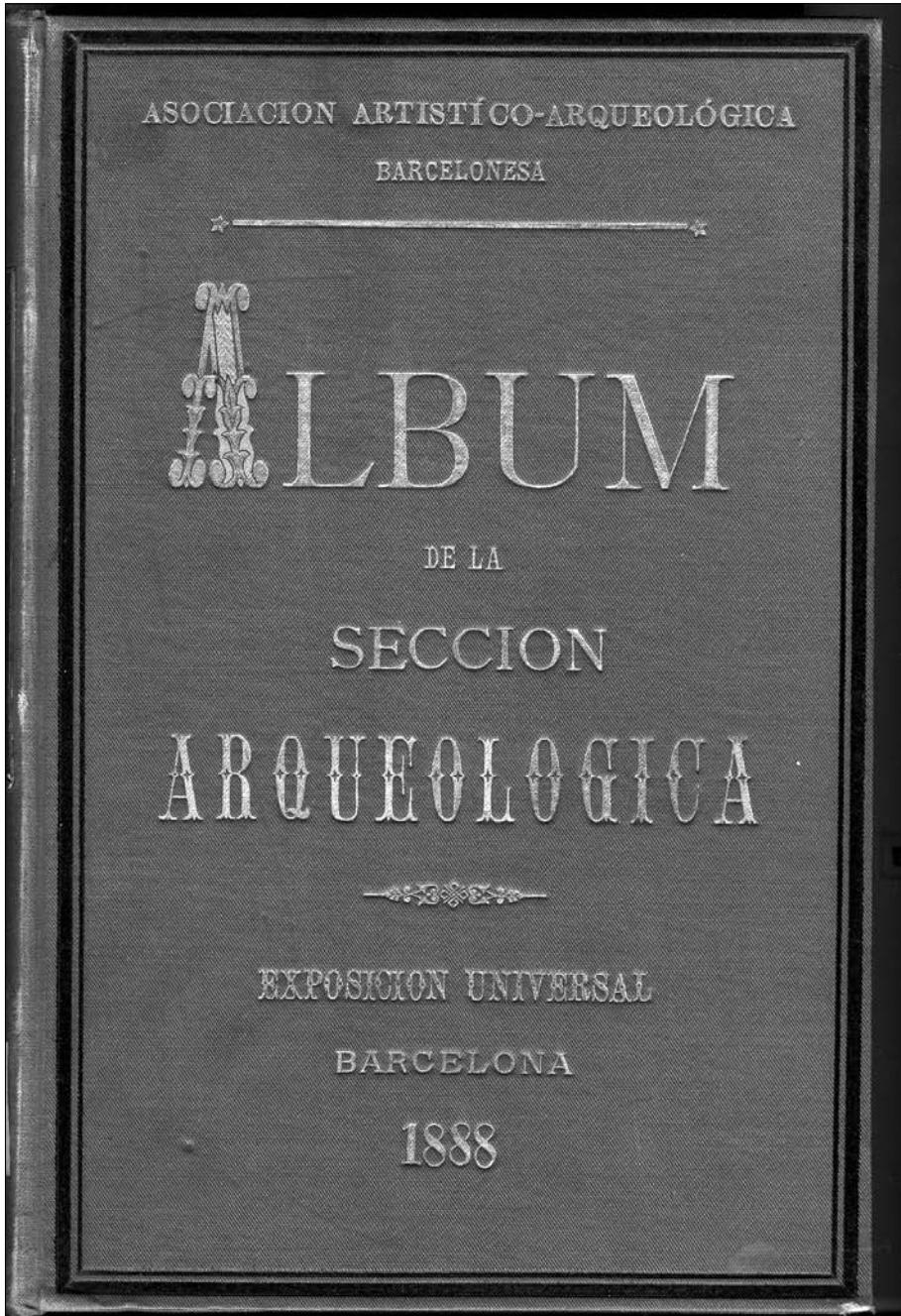
The discovery and recovery of the Roman temple of Vic occurred when the rules were being applied for the study and evaluation of Catalan artistic heritage. The pioneering contributions of Jaume Collell, Bishop Morgades and Father Gudiol i Cunill from Vic were essential for the systematisation of the study and knowledge of the arts in Catalonia at the end of the 19th and early 20th centuries.

Keywords: historiography, Catalonia, heritage, art.

El Temple Romà de Vic va ser descobert i recuperat l'any 1882. Era una època en la qual, encara que actualment no ho tinguem gaire present —sembla com si els historiadors de l'art fóssim més desmemoriats que els altres estudiosos de la nostra cultura històrica—, s'estaven posant les bases de l'estudi i la valoració del patrimoni artístic català. Ara veurem en quin context, doncs, es va produir aquesta recuperació.

L'Informe sobre el resultado de la Exposición Retrospectiva celebrada por la Academia de Bellas Artes de Barcelona en 1867 va ser una publicació extraordinària i magníficament il·lustrada mitjançant litografies, preparada per Josep de Manjarrés com a testimoni perenne de l'esforç que es va fer per primera vegada en la història de reunir un conjunt molt important d'obres d'art conservades especialment a Barcelona, però també a altres llocs de Catalunya —com Terrassa, Granollers, Vilassar o Riells, i arribant fins i tot a Mallorca—; l'exposició va tenir lògicament un ressò en l'opinió pública considerable, ja que era un esforç sense precedents que obria tota una sèrie de possibilitats en el camp de la història de l'art i dels museus, aleshores encara molt poc desenvolupat al nostre país.

Aquesta iniciativa va tenir una rèplica gairebé immediata, a Vic, l'any següent. Es tractava d'una exposició del mateix caràcter, declaradament provocada per la

Portada i pàgina interior de l'Àlbum de la Secció Arqueològica de l'Exposició Universal de Barcelona (1888).

Pintura — N.º 1

TABLAS DE VICH — SIGLOS XI Y XII

de Barcelona, feta a càrrec de l'Ajuntament de la ciutat, i que portà aparellada també la publicació d'un *Catálogo de la Exposición Arqueológico-Artística celebrada en la ciudad de Vich por su Muy Ilustre Ayuntamiento en Octubre del año 1868*. El fet que l'exposició s'inaugurés pocs dies després de la Revolució que destronà Isabel II, coneguda com «La Gloriosa», pot fer pensar que no fos un fruit polític del nou règim, i més si tenim en compte que la mostra s'organitzà «*en brevísimo espacio de tiempo*», segons es deia al mateix catàleg.

El fet és, però, que al darrere d'aquesta exposició hi havia ja l'escriptor i futur eclesiàstic Jaume Collell, que era el secretari de la Comissió Organitzadora, i el Círcol Literari de Vic, circumstàncies que semblen matisar el possible caràcter polític d'aquella mostra, però també és cert que pel que sigui aquesta tenia un caràcter predominantment ciutadà: la determinació de fer-la la va prendre l'Ajuntament i el president de la Comissió era l'alcalde constitucional, aleshores Josep de Macià, bé que la presència de l'Església ja era molt activa, i així el vicepresident de l'esmentada Comissió era el canonge arxipreste, Josep Brull. De totes maneres quedava molt clara la intenció que aquella exposició fos la base per fundar un museu de caràcter municipal.¹

Així com l'exposició de Barcelona s'havia basat preferentment en peces custodiades per institucions i persones radicades a la capital de Catalunya, aquesta altra va ser una mostra basada en peces de propietat vigatana, però també n'hi havia d'altres procedències,² i que incloïa tota mena d'obres artístiques i etnogràfiques conservades per institucions i particulars. Encara que estic referint-me a un esdeveniment catorze anys anterior a l'efemèride que ara es commemora, la de la descoberta i recuperació del temple romà de Vic, aquesta exposició i el seu catàleg són un fet molt destacat que marca des d'aleshores, jo crec que sens dubte, l'inici d'una autèntica bicefàlia Barcelona-Vic en la gairebé naixent encara historiografia artística catalana,³ bicefàlia en la qual algunes vegades —evidentment no sempre— el lideratge es pot considerar fins i tot que el duia més Vic que Barcelona.

Per una banda, doncs, en la historiografia artística catalana hi havia el nucli barceloní, que ja feia temps que havia donat noms molt destacats com el de Pau Piferrer, l'autor dels textos inicials de la sèrie *Recuerdos y bellezas de España*, iniciada el 1839, camí d'un interès per conèixer el nostre passat artístic que seria continuat per altres figures com Pau Milà i Fontanals, el polifacètic Francesc Pi i Margall, Josep Puiggarí o l'esmentat Manjarrés, i que en donaria de nous com Francesc Miquel i Badia, Salvador Sanpere i Miquel o Joaquim Fontanals del Castillo, per no anar més lluny en el temps. Bé que alguns d'aquests no eren barcelonins de naixença, va ser a Barcelona que es van desvetllar les seves carreres.

Tanmateix per una altra banda es començava a conformar un nou nucli a Vic, que, darrere l'empenta polivalent de Cullerell i la que acabaria donant el bisbe Josep

1. Així es diu literalment també al mateix catàleg, p. 3-5.

2. Com les numismàtiques que eren de la col·lecció de Josep Puiggarí, que ha de tractar-se segurament de l'historiador i arxiver barceloní, a qui ja em referiré més endavant.

3. Així ho vaig afirmar ja a FONTBONA, Francesc. «Historiografia de l'art català». A: BALCELLS, Albert (ed.). *Història de la historiografia catalana*. Jornades Científiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica. Barcelona, 2004, p. 271-299.

Morgades, l'encapçalaria més endavant, amb més especialització, mossèn Josep Gudiol i Cunill, el veritable patriarca de la historiografia artística vigatana, i que continuarien anys després mossèn Eduard Junyent, Josep Gudiol Ricart —nebot del mossèn i que esdevindria una figura de nivell internacional—, en certa manera el manresà Josep M. Gasol, fil que arribaria fins a l'obra densíssima d'Antoni Pladevall, ara mateix en plena maduresa.

Mossèn Gudiol encara no havia nascut quan es va fer l'esmentada exposició Arqueològico-Artística del 1868 a Vic, però sí que es pot dir que va formar-se des dels inicis en un ambient on ja hi havia hagut una inquietud pel patrimoni cultural tan forta com per generar una iniciativa com aquella, i per no deixar decandir l'interès per aquests temes, de la mà d'institucions com l'esmentat Círcol Literari (1860) i la Societat Arqueològica (1882). Aquest moviment cristal·litzaria en la fundació el 1891 del Museu Episcopal, institució de gran envergadura que acull moltes peces de primer ordre dins l'art català, de la mà del bisbe Morgades, però amb el mateix Gudiol com a progressiva ànima erudita de la casa.

El 1880, poc abans de l'any en el qual ens centrem en aquestes jornades d'avui, fou assenyalat a Vic, ja que s'obrí als locals del Círcol Literari un embrionari museu format per gran part de les obres que s'havien exposat el 1868, amb altres de noves afegides posteriorment. Tanmateix el projecte municipal que com hem vist s'havia anunciat aleshores, per raons que ens les haurien d'explicar els coneixedors profunds de la història de Vic, ara no prenia cos.

El projecte de fer un museu important a la ciutat, sorgit com s'ha vist el 1868, acabaria doncs consolidant-se, però amb un canvi molt substancial en el seu plantejament. Si abans el lideratge era de l'Ajuntament, ara aquest havia passat clarament a mans del bisbat. El document de creació del museu, que prengué el nom de Museo Episcopal Arqueológico-Artístico, porta data del 2 de gener del 1889. S'instituí una Junta de Govern sota la presidència no ja, doncs, de l'alcalde, sinó del bisbe, i s'especificava que era de manera «*inmediata, única y perpetua*».⁴ El primer membre de la Junta que s'esmentava en aquell document era Jaume Collell,⁵ el personatge que ja hem vist aparèixer com a secretari de la comissió organitzadora de la «Exposición Arqueológico-Artística de Vic» del 1868, i que ara ja era canonge.

El 10 de juliol del 1889 el bisbe envià una circular en la que deia que l'Església, a la qual definia com essencialment conservadora i posseïdora de la veritat, té interès en conservar tot el que és antic, segura que tard o d'hora això confirmarà algun dels seus dogmes, pràctiques o ensenyaments, i alhora perquè és capdavantera de tot el que pot contribuir al desenvolupament de les ciències o les arts. Morgades a la circular fa una crida reiterada als capellans de la diòcesi perquè, malgrat que moltes peces es perden per la cobdícia de mercaders, no cedeixin a aquestes pressions i remetin al nou museu les obres antigues de tot tipus que encara conservin a les esglésies i que no els siguin necessàries per al culte.⁶

4. Vegeu el Ms. 3069 de la Biblioteca de Catalunya, fol. 62.

5. *Ibidem*, fol. 65.

6. Circular impresa recollida al mateix Ms. 3069 de la Biblioteca de Catalunya, fols. 68-70. En aquest document s'expressa també la voluntat d'obrir seccions del nou Museu —ara dit Museo Arqueológico

Año II.   Noviembre de 1892.   Núm. 11.

BOLETIN

DE LA

ASOCIACION

ARTISTICO-ARQUEOLOGICA

BARCELONESA

FUNDADA EN OCTUBRE DE 1877

Redacción y Administración, Pino, 5, 2.º

SUMARIO

Capitulaciones para el descubrimiento del Nuevo Mundo, por D. José de Guzmán el Bueno y Padilla.	pág. 305
Excursiones arqueológicas por Cataluña: Valle de Arán (continuación), por D. Joaquín de Gispert.	» 307
Bibliografía, por D. P. C. y G.	» 311
Noticias y descubrimientos, por D. P. C. y G.	» 315
Sección oficial de la Asociación.	» 323

ADVERTENCIA

Se suplica á los señores socios numerarios y corresponsales, que no reciban con puntualidad mensualmente el ejemplar de este «Boletín» que les corresponde, se sirvan dar aviso por carta, ó por otro medio cualquiera, á esta Redacción (Pino, 5, 2.º).

PRECIOS DE SUBSCRIPCIÓN

En Barcelona..	5 pesetas al año.
En el resto de España.	6 » »
Extranjero.	8 » »
Ultramar.	2 pesos oro »

Gratis para los socios numerarios y corresponsales

Número suelto.	0'50 peseta.
------------------------	--------------

Butlletí de l'Associació Artístico-Arqueològica Barcelonesa (novembre de 1892).

Quan el Museu s'inaugurà, el juliol del 1891, el bisbe Morgades explicà novament, per escrit, els seus motius per fundar-lo, i deia que no eren ni «*la curiosidad del coleccionista ni el entusiasmo por el arte (...) sino el amor a la Iglesia, en la cual pienso y a la cual amo aun durmiendo, a fin de que se vea al visitarlo [el Museu] que en todo tiempo ha sido [l'Església] la gran protectora de la ciencia, de la industria y del arte, y la única que ha sabido inspirar el espíritu y sentimientos que enaldecen [sic] y subliman al hombre y sus creaciones, elevándolo de la tierra al Cielo, que es su patria verdadera*».⁷ Un cant més entusiàstic a l'Església i al seu paper en aquest món gairebé no es podia fer. D'aquesta manera els motius de la creació del Museu Episcopal de Vic, doncs, no poden quedar més clars: són motius declaradament gens mundanals, ni tan sols gaire culturals, i sí en canvi encaminats quasi exclusivament a prestigiar la institució de l'Església catòlica. L'art no era, en ell mateix, el que interessava de forma immediata a aquell Morgades, sinó només en tant que prova palpable de la força de l'Església. I fins i tot el caire catalanista que acabaria tenint el Museu de Vic, i la mateixa trajectòria personal del bisbe, no es feia per a res patent encara en aquell any de 1889, en el qual el document institucional de Josep Morgades era redactat en llengua castellana, i s'hi deia explícitament, com s'ha vist, que la pàtria veritable de l'home no era altra que el Cel.

El 1898 foren publicats els estatuts del Museu.⁸ Allà, a l'article 12, apareixia l'alcalde, ara només com a vicepresident segon de la Junta de Govern, pel darrere no ja només del bisbe-president, sinó també del vicepresident primer, que seria el degà de la Catedral. La Societat Arqueològica i el Círcol Literari de Vic també eren representats a la Junta, i hi havia, entre altres, un representat del Seminari Conciliar, que en cas d'estar creada i proveïda la Càtedra d'Arqueologia Cristiana, el seu titular seria el vocal nat i inamovible de la Junta en representació del Seminari.⁹ El conservador del Museu, lògicament, també figura com a membre de la Junta en aquells estatuts, datats encara el 31 de desembre del 1897;¹⁰ de manera que l'esmentat mossèn Josep Gudiol i Cunill podria acabar tenint dos motius per ser present en aquell òrgan: un com a conservador del Museu i l'altre com a professor que fou ben aviat d'Arqueologia Sagrada del Seminari, una assignatura en la qual ell va exercir un magisteri molt sòlid i per a la qual publicaria un manual que esdevingué clàssic: *Nocions d'arqueologia sagrada catalana* (1902). Aquesta assignatura donada als seminaris cal recordar que era de les poques càtedres

---

Diocesano— a Sant Joan de les Abadesses, Manresa i quan sigui possible al monestir de Ripoll, quan s'hagi restaurat.

7. *Ibidem*, fols. 72-73. Escrit datat el 7 de juliol de 1891, i que mossèn Gudiol va copiar a la memòria que envià a l'Institut d'Estudis Catalans el 29 de març del 1917, per optar a un premi a la millor organització científica i les majors garanties d'eficàcia per a l'estudi d'un museu. Aquesta memòria és la que es conserva a la Biblioteca de Catalunya, com a Ms. 3069. El premi fou realment concedit al Museu de Vic, que va ser el primer museu català en rebre aquell guardó de l'Institut d'Estudis Catalans (Vegeu BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum I 1907-1942*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2002, p. 127-128.

8. *Estatutos del Museo Arqueológico-Artístico Episcopal de Vich*. Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, Vich, 1898.

9. *Ibidem*, p. 5.

10. *Ibidem*, p. 12.

d'història de l'art que existien en aquella època, i per això trobarem tants historiadors de l'art entre el clergat català del segle XIX tardà i de bona part del segle XX.

* * *

La recuperació del temple romà de Vic l'hem d'emmarcar en la positiva voluntat de conservar el patrimoni monumental que anà prenent cos a tot el món occidental durant el segle XIX. De fet, els monuments clàssics ja feia molt de temps que eren venerats, no així els monuments medievals, que fins que no va arribar el triomf de les idees romàntiques havien estat tinguts normalment poc menys que per relíquies indignes. El 1882, l'any de la descoberta del temple romà de Vic, tanmateix, les classes cultes ja tenien tant de respecte per una catedral gòtica com per un temple romà.

A Catalunya teníem el precedent de la recuperació del temple romà de Barcelona, bé que al començament fou només una recuperació sobre el paper, la que plantejà a la Junta de Comerç l'arquitecte neoclàssic Antoni Celles el 1835, però que només reeixiria en part, ja que del monument avui no en resten més que quatre columnes, conservades *in situ*, en un lloc tanmateix on la ciutat medieval —com passà també a Vic— ja havia engolit les restes del temple, visibles ara a l'interior de la seu de Centre Excursionista de Catalunya, al carrer de Paradís.¹¹ De fet fins al 1906, i fou Lluís Domènech i Montaner l'arquitecte erudit que ho va fer, no es deslliuraren tres de les columnes del temple barceloní dels pisos que s'hi havia construït entre elles, i fins al 1956 la quarta columna, refeta a la plaça del Rei, en realitat a partir de les restes d'unes altres dues, no s'afegí definitivament a les tres que s'havien conservat al seu lloc original.

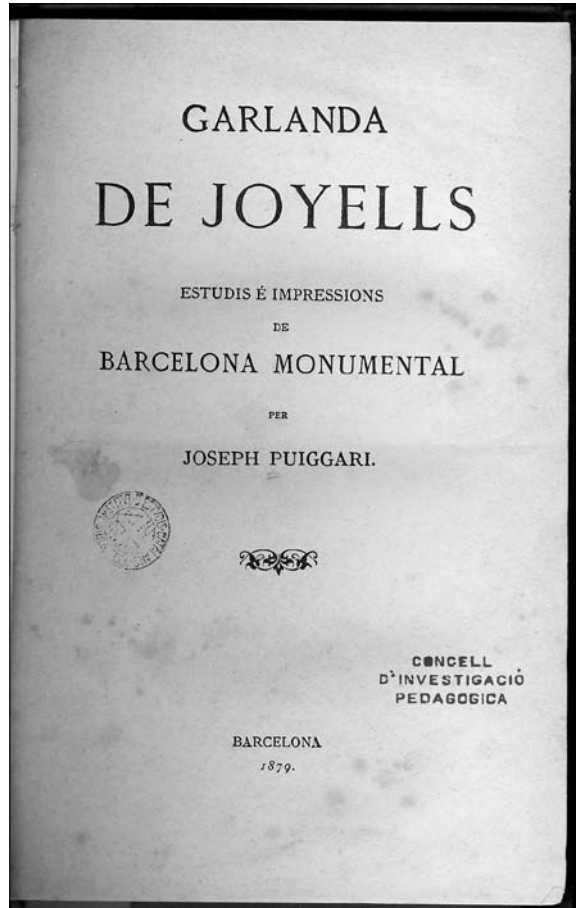
Aquell 1882 un historiador català de l'art tan determinant en el seu temps com Josep de Manjarrés i Bofarull ja feia més d'un any que havia mort, el 1880, el mateix any en què aparegué la seva obra breu *Las artes suntuarias*, que no és tanmateix de les principals d'ell.

Poc abans, també el 1880, havia aparegut el butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana, que tindria deu anys de vida, on apareixerien diversos treballs historicoartístics d'Eudald Canibell, Cels Gomis, Ramon Arabia i Solanas, Jaume Massó i Torrents o els primers escrits públics del que seria gran pintor i escriptor Santiago Rusiñol, que aleshores es mostrava molt interessat en el coneixement i valoració de l'art medieval, i que no sols narrava excursions, sinó que estudiava les antigues obres d'art que hi trobava i les dibuixava.

L'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, de la qual l'anterior institució s'havia escindit, publicà el butlletí *L'Excursionista* (1878-1891), on col·laboraren sobre temes artístics Eduard Tàmaro o Antoni Aulèstia i Pijoan. El 1878 la mateixa associació publicà un *Album pintoresch-monumental de Catalunya*, al qual en seguiren d'altres, on els comentaris erudits anaven acompanyats

11. Vegeu BASSEGODA NONELL, Juan. *El templo romano de Barcelona*. Barcelona: Real Academia de Bellas Artes de San Jorge, 1974.

Garlanda de Joyells. Estudis é impressions de Barcelona Monumental, de Josep Puiggarí (1879).

de magnífiques reproduccions en heliografia, una de les tècniques més perfectes d'aleshores per reproduir imatges. Totes dues entitats tornaren a fusionar-se i donaren origen a l'encara avui ben actiu Centre Excursionista de Catalunya, entitat entre les més emblemàtiques de la cultura del país.

En aquella època, doncs, sovint els estudis historicoartístics es refugiaven en les revistes d'excursionisme, ja que no n'hi havia d'específiques d'història de l'art.

L'any mateix de l'esmentada descoberta vigatana també va ser el de la presa de possessió del tants cops esmentat bisbe Morgades, i la voluntat de fer un veritable museu com el que s'acabà fent poc o molt ja hi era. També el 1882, a Barcelona, es va publicar el llibre *Cerámica, joyas y armas*, de Francesc Miquel i Badia, i l'any

següent, que fou també el de la mort de Pau Milà i Fontanals, un altre historiador de l'art del mateix cognom, Joaquim Fontanals del Castillo, llegí a l'Ateneu Barcelonès l'ambiciós discurs *El Arte, el público y la crítica artística en Barcelona*, un text important en el qual es valorava molt positivament el paper de la crítica d'art en la cultura del país.¹²

Eren uns temps, doncs, en què l'activitat dels historiadors de l'art encara no era gaire forta, però ja s'havia començat a encarrilar, tot i que la Universitat encara no hi prestava gaire atenció. Cal tenir present que la gent entesa en art en aquells temps, i així seria durant molts decennis, no es formaven a la Universitat, sinó uns en les acadèmies de belles arts, altres en les escoles d'arquitectura i encara uns altres en els seminaris diocesans, les tres institucions docents que impartien a un nivell superior, d'una manera o altra, i amb denominacions diverses, l'assignatura homologable al que avui denominem història de l'art, i que s'estudia bàsicament a les facultats humanístiques de les universitats.

Hem vist doncs que Vic ja es preocupava calladament del patrimoni artístic i arqueològic català quan encara ben pocs ho feien, i per això a l'anomenada Secció Arqueològica de la magna Exposició Universal de Barcelona del 1888 hi anirien, per impuls de la Societat Arqueològica de Vic, i del mateix bisbe Morgades, una quarantena llarga de peces importants romàniques, gòtiques i islàmiques.¹³

Fou al retorn de les peces, el 1889, quan es constituí oficialment, sobre el paper, com ja he dit abans, el nou Museu Episcopal, que com també hem vist s'inaugurà el 1891, sota el guiatge aleshores de l'advocat i home de lletres Antoni d'Espona i de Nuix,¹⁴ que va exercir una tasca de suplència —essent com era més literat que expert en l'art—, mentre el jove seminarista Josep Gudiol i Cunill, que no fou ordenat sacerdot fins el 1896, acabava de formar-se.

El 1898 mossèn Gudiol ja esdevingué conservador titular del Museu, però val a dir que molt abans, el 1893, quan aparegué el primer *Catálogo del Museo Arqueológico-Artístico Episcopal de Vich*,¹⁵ un dels quatre redactors, al costat del conservador titular Espona, de l'arxiver municipal Josep Serra i Campdelacreu —un altre dels prohoms vigatans que cal recordar com a propulsors del Museu— i del seminarista Pere Bofill, era ja el mateix Gudiol, i quan convenia es demanava opinió a entesos aliens a l'obra com als esmentats estudiosos Josep Puiggarí i Francesc Miquel i Badia, així com al biògraf Antoni Elías de Molins, a l'arquitecte i historiador Lluís Domènech i Montaner, al geòleg i eclesiàstic Jaume Almera o al numismàtic Artur Pedrals.¹⁶

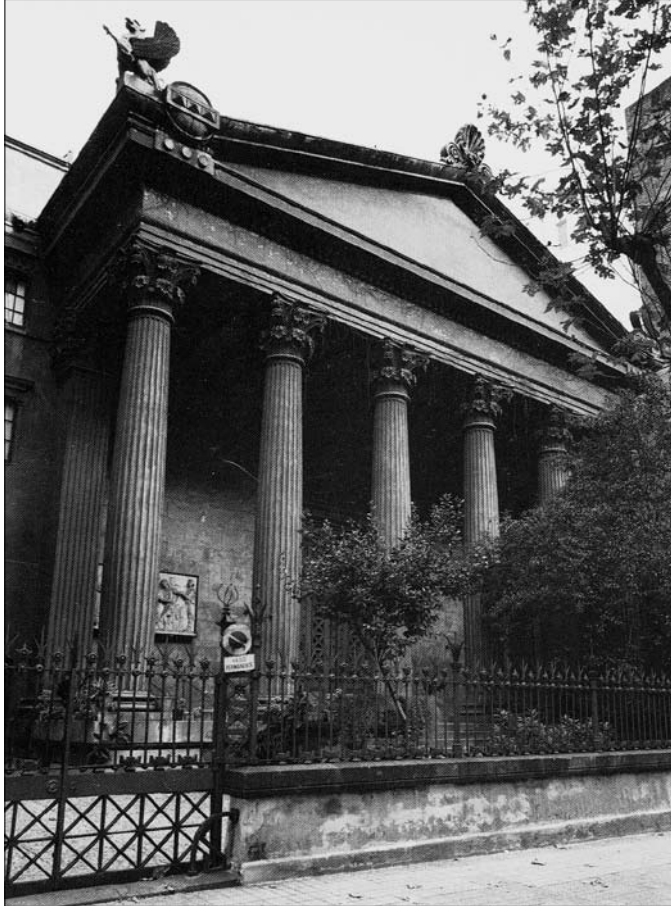
12. Vaig valorar aquest text al meu treball FONTBONA, Francesc. «La crítica d'art catalana a l'adveniment de Josep Yxart». A: *Actes del Col·loqui sobre Josep Yxart i el seu temps. Tarragona 23, 24 i 25 de novembre de 1995*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2000, p. 287-297.

13. Vegeu TRULLÉN, Josep M. «Hi ha una museografia modernista?». A: FONTBONA, Francesc (dir.). *El Modernisme. En Paral·lel al Modernisme*. Barcelona: Edicions L'Isard, 2004, p. 71-84. De fet Vic ja envià obres de gran valor patrimonial a l'Exposició d'Arts Sumpuàries Antigues i Modernes de Barcelona l'any 1877.

14. Vegeu un bon resum dels orígens i la història del Museu a TRULLÉN, Josep M. (dir.). *Museu Episcopal de Vic. Guia de les col·leccions*. Vic: Museu Episcopal de Vic, 2003, p. 11-22.

15. Imprenta de Ramon Anglada, Vich, 1893.

16. *Ibidem*, p. VI.

Curiosament els germans Masriera el mateix 1882 en què es recuperava el temple romà de Vic aixecaven el seu estudi a Barcelona, obra de Josep Vilaseca, en forma de temple clàssic.

En el camp de la historiografia artística, doncs, els que conduïen la nau del jove Museu de Vic anaven a raure als erudits més especialitzats de l'època, com eren sens dubte Puiggarí i Miquel i Badia. Cal subratllar que aleshores Pi i Margall ja havia deixat del tot l'estudi de l'art per la pràctica de la política, on com és sabut havia arribat anys enrere fins a la presidència de la Primera República Espanyola, i que Manjarrés, com s'ha dit, ja havia mort, el que no vol dir pas, però, que la seva influència hagués desaparegut, ja que el seu llibre *Las Bellas Artes. Historia de la arquitectura, la escultura y la pintura*, aleshores força recent (1875), va ser la síntesi oficial de la història general de l'art en el nostre país durant força temps —Manjarrés havia estat el titular de la càtedra de Teoria i

Història de les Belles Arts a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona—,¹⁷ i va ser una obra reeditada pòstumament.

Josep Puiggarí era el primer gran estudiós de la pintura gòtica catalana, partint de fonts documentals, com a arxiver que era. El nom de Lluís Borrassà, per exemple, el va donar a conèixer ell, ja el 1860, a la revista *El Museo Universal*, de Madrid. Tanmateix el seu llibre *Garlanda de joyells. Estudis é impressions de Barcelona monumental*, del 1879, o sigui d'aparició molt pròxima en el temps a la troballa del temple de Vic, és un treball destinat no a l'especialista, sinó al lector culte, i alhora el primer text important d'historiografia artística publicat en català, en una època en la qual encara els treballs «seriosos» semblava que només es podien publicar en castellà. Allà s'hi fa constar una idea tan evident, però sembla que habitualment només advertida des de posicions catalanistes, que l'art espanyol «consta d'elements heterogenis, producte de mil vicissituds, y may, per més que's diga, ha arribat á formar un ver cos»,¹⁸ i també s'hi diu, d'una manera molt apassionadament patrimonialista que «conculcar un monument, és casi delictes de lesa patria».¹⁹ Continuant el seu camí d'estudi documental de la pintura medieval catalana, fins aleshores difós en articles dispersos, Puiggarí publicà el 1880 *Noticia de algunos artistas catalanes inéditos, de la Edad Media y del Renacimiento*.

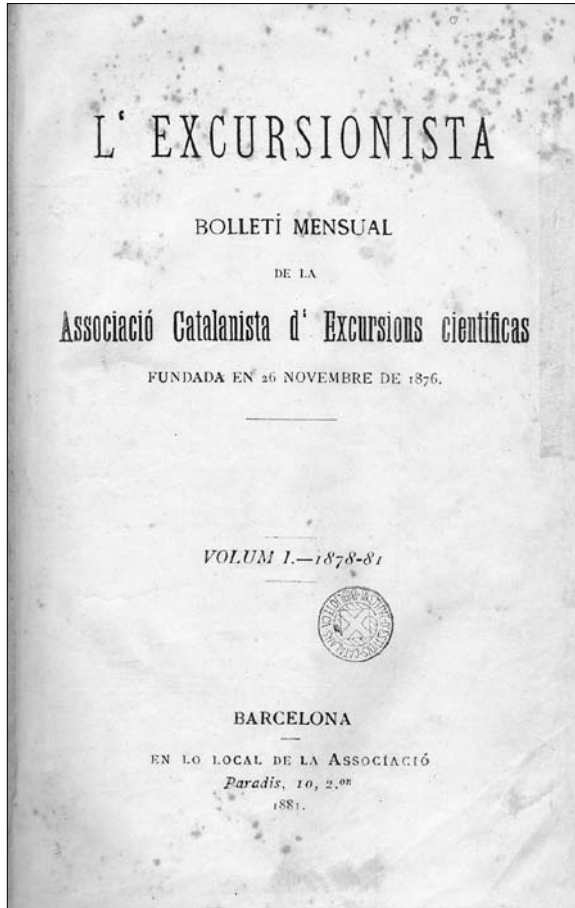
Puiggarí també va ser president d'una entitat anomenada Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, que tingué cent vint socis residents a Barcelona i prop de cent corresponsals, que organitzà notables exposicions retrospectives, que des del 1878 fins al 1890 publicava anualment àlbums fotogràfics o monografies sobre les arts, i que entre 1891 i 1896 publicà un butlletí. Entre els socis barcelonins d'aquesta entitat hi havia figures com els erudits Ferran de Sagarra, Francesc Miquel i Badia o Marià Aguiló, pintors com Tomàs Moragas, Lluís Rigalt, els germans Masriera, Josep Mirabent, Antoni Caba, arquitectes i mestres de cases com Elies Rogent, Jeroni Granell, Josep O. Mestres, Joan Martorell Montells o Camil Oliveras, i personalitats de tot ordre com Francesc de P. Rius i Taulet, Frederic Soler, Eusebi Güell, Maurici Serrahima, Ignasi Girona, Camil Fabra, Manuel Duran i Bas, Antoni J. Bastinos o Joaquim de Gispert. I a Vic aquesta associació també tenia un dels seus primers socis corresponsals, que era el ja esmentat aquí abans Josep Serra i Campdelacreu.²⁰ Entre els àlbums que publicà l'entitat, el 1882, l'any en què ens hem centrat, aparegué l'intitulat *Album de detalles artísticos y plástico-decorativos de la edad media catalana*, amb prop de vuitanta làmines heliogràfiques que reproduïen una sèrie de dibuixos premiats per l'Instituto del Fomento del Trabajo Nacional.

17. Manjarrés ja havia publicat molts anys abans un manual semblant, *Teoría e historia de las Bellas Artes. Principios fundamentales* (Barcelona, 1859), i per una altra banda publicaria també *Nociones de arqueología española* (1864) i *Nociones de arqueología cristiana* (1867).

18. *La Renaixensa* [Barcelona] (1879), p. 22.

19. *Ibidem*, p. 194. Vaig estendre'm més en valorar la figura de Puiggarí i d'altres pioners catalans de la història de l'art al meu treball FONTBONA, Francesc. «Els orígens de la historiografia de l'art catalana». A: *Professor Joaquim Molas - Memòria, escriptura, història*. Vol. 1. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, p. 447-461 (Homenatges; 19). El mateix tema de la historiografia catalana el vaig ampliar en el temps, bé que de manera més sintètica, al meu treball citat abans FONTBONA, «Historiografia de...», *op. cit.*, p. 271-299.

20. En surt una llista de socis a PUIGGARÍ, Josep. *Monografía histórica é iconográfica del traje*. Barcelona: Lib. Juan y Antonio Bastinos, 1886, impulsada precisament per aquesta associació.

L'Excursionista. Butlletí mensual de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1881).

O sigui que quan es va descobrir el temple romà de Vic, en el món de l'estudi i coneixement de l'art català estava en plena vigència la tasca d'aquella associació important i la de les abans esmentades associacions excursionistes, que lluny de ser clubs merament esportius tenien una inquietud científica molt alta. I aquest tipus de societats culturals en realitat se sumaven a la tasca que continuava duent a terme l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, aleshores encara no «Catalana» ni «Reial», sinó només «Provincial», que després de la gran obra de l'exposició retrospectiva organitzada per Manjarrés el 1867 havia continuat la seva feina, especialment a través dels discursos dels acadèmics. L'any 1882 el discurs anà a càrrec de Francesc Miquel i Badia i estigué dedicat a la figura del pintor contemporani

català més famós a tot el món, el reusenc Marià Fortuny, mort en plena joventut, a qui el mateix Miquel i Badia dedicaria una notable monografia el 1887.

Era una època en la qual els límits entre la història de l'art, l'arqueologia, la paleontologia i fins i tot les ciències naturals en general no estaven gaire establerts encara; per això trobarem entre els primers col·laboradors del Museu Episcopal de Vic aquesta barreja d'arxivers, literats, geòlegs, arquitectes i, sobretot, eclesiàstics, barreja que no és pas pròpia exclusivament de l'ambient cultural vigatà, ja que poc o molt la trobaríem en molts altres llocs, perquè l'«ofici» d'historiador de l'art no estava aleshores encara tipificat com ho està ara, o com ja ho estaven en aquell temps altres professions de nivell universitari com la dels metges, els advocats o els arquitectes.

Tanmateix, amb totes les mancances professionals que es vulgui, la historiografia artística catalana d'aquells anys tenia ja prou maduresa com per haver produït una monografia tan densa i completa com la que Joaquim Fontanals del Castillo havia publicat el 1877 —cinc anys abans de la fita del temple romà— sobre una gran figura clàssica de la pintura catalana, *Antonio Viladomat. El artista olvidado y maestro de la escuela de pintura catalana del siglo XVIII*. Fontanals no apareixia entre els noms dels consultors del catàleg del Museu de Vic, i això no ho hem de veure com una mancança per part de l'entitat o per part de l'erudit; la raó és senzilla: Fontanals del Castillo es dedicava preferentment a l'art modern, una especialitat que no té una presència principal a l'esmentat museu vigatà. Amb el seu llibre, tanmateix, veritable monument de la cultura catalana que no sol figurar en les nòmines establertes dels nostres llibres mítics, el nostre país però se situava en un lloc preeminent dins el panorama general de la historiografia artística. Poques monografies d'un artista plàstic realitzades amb l'envergadura d'aquesta trobaríem coetàniament a Europa.

En el moment que ara analitzem, però, la figura emergent era el ja esmentat Francesc Miquel i Badia, que era de la mateixa generació que Fontanals del Castillo i que una altra gran figura de la historiografia artística, Salvador Sanpere i Miquel, que tanmateix encara trigaria uns anys a publicar els seus treballs importants en aquest terreny i per tant encara no comptava aleshores per la historiografia de l'art. Miquel i Badia, deixeble de Manjarrés, portava des del 1866 escrivint sobre art —i sobre literatura, que en aquella època era una duplicitat habitual— al *Diario de Barcelona*, i ho faria durant trenta-tres anys, fins a la seva mort. Malgrat aquesta constància periodística Miquel i Badia, que era soci de l'esmentada Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, com s'ha vist, també es dedicà a l'estudi amb profunditat de les arts dites decoratives, i just en l'època que ens ocupa va treure tres llibrets sobre *La Habitación* (1879), *Muebles y tapices* (1879) i el ja esmentat abans *Cerámica, joyas y armas* (1882), línia que continuaria mantenint en anys posteriors, i que responia a una altra condició seva: la de col·leccionista. Precisament organitzada per aquesta Associació es va muntar la Secció Arqueològica de l'Exposició Universal de Barcelona del 1888, on les principals peces del futur Museu Episcopal de Vic foren presentades en societat, per dir-ho així, com ja s'ha vist anteriorment.²¹

21. *Album de la Sección Arqueológica. Exposición Universal*. Barcelona: Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, 1888.

Temple romà de Vic a la dècada de 1960.

Quatre anys després de la descoberta del temple romà de Vic apareixeria una nova i ambiciosíssima obra editorial. Era una magna història general de l'art, en castellà, que dirigí el gran arquitecte, erudit i polític Lluís Domènech i Montaner, que havia de ser una de les persones amb més gruix intel·lectual i cultural de la Catalunya artística de finals del segle XIX i principis del XX. Ell, en aquesta obra, es reservà el primer volum de l'arquitectura, l'aparegut el 1886, i encomanà els altres a les principals figures de la història de l'art que hi havia al país: els esmentats Fontanals del Castillo i Miquel i Badia, Antoni Garcia Llansó i el jove arquitecte —i també erudit i polític— Josep Puig i Cadafalch, entre altres.

Aquells nous volums del gran projecte historiogràfic de Domènech i Montaner pertanyen ja, però, a una època que s'allunya en el temps de la que s'ha volgut evocar avui aquí, i que és una etapa massa poc coneguda però que, com espero haver transmès, va tenir un pes específic important i inequívocament necessari en el context dels inicis de la sistematització de l'estudi i el coneixement de les arts a Catalunya.